

Jovica Pavlović
Univerzitet u Beogradu
Fakultet političkih nauka

Nacionalizam, mit i država u Rusiji i Srbiji

Veljko Vujačić, *Nationalism, Myth, and the State in Russia and Serbia – Antecedents of the Dissolution of the Soviet Union and Yugoslavia*, Cambridge University Press, New York, 2015.

Knjiga Nacionalizam, mit i država u Rusiji i Srbiji još jedno je u nizu naučnih dela prof. dr Veljka Vujačića koje se bavi razvojem komunizma i nacionalizma u Sovjetskom Savezu i Jugoslaviji, fokusirajući se pre svega na kolektivno istorijsko, sociološko, političko i institucionalno iskustvo i nasleđe dva najbrojnija naroda i dve najveće republike pomenutih socijalističkih federacija (Rusa i Srba, odnosno

Rusije i Srbije). Kao naučnik koji je prvenstveno posvećen istraživanju i pisanju u oblasti političke sociologije, sociološke teorije, komparativne istorijske sociologije, ali i teorije nacionalizma, Vujačić u okviru datog dela primenjuje interdisciplinarni pristup kojim efikasno povezuje sociološke i politikološke aspekte svog istraživanja, ujedno doprinoseći i studijama slavistike, ali i studijama balkanske i istočnoevropske istorije.

Prethodni radovi autora koji se bave srodnim temama, poput istorijskog nasleđa Rusa i Srba ili kolektivne predstave o državi u Rusiji i Srbiji, sabrani su u delu Sociologija nacionalizma iz 2013. godine i predstavljaju jasan tematski i istraživački temelj na koji se knjiga Nacionalizam, mit i država u Rusiji i Srbiji oslanja kako bi ponudila nova saznanja i dopunjuje odgovore na sledeća istraživačka pitanja: „Zašto je ruska elita pristala na raspad SSSR-a u skladu sa postojećim granicama sovjetskih republika, tako ostavivši oko 25 miliona Rusa van granica Ruske Federacije? S druge strane, zašto je srpska elita težila, a ujedno i uspela da mobiliše Srbe iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine da se usprotive otcepljenju teritorija na kojima su živeli?“

Kako bi odgovori na ova pitanja bili potpuni, Vujačić knjigu prvo-

* Email: jovica.pavlovic@gmail.com

bitno deli na pet poglavlja, a kasnije je dopunjava i post skriptumom, gde analizira novonastalu situaciju u Ukrajini i na Krimu kroz prizmu iznete argumentacije. Prvo poglavlje, pisano pre krize u Ukrajini, uspešno postavlja temelj za komparativnu istorijsku, sociološku i politikološku analizu koja sledi. Obrađuju se politike i odnos komunističkih režima u Svojetskom Savezu i Jugoslaviji prema nacionalnim pitanjima, gde se uočava bitna razlika između delova ustava dve države koji su se odnosili na nosioce prava na samoopredeljenje. Dok su u Sovjetskom Savezu republike ustavom jasno bile definisane kao nosioci ovog prava, u Jugoslaviji nikad u potpunosti nije razjašnjeno da li pravo na samoopredeljenje imaju republike ili konstitutivni narodi. Dvosmislenost i nedorečenost ustava SFRJ oko pitanja prava na samoopredeljenje se podvlači kao jedan od važnih institucionalnih činilaca koji su uticali na različite ishode prilikom raspada SFRJ i SSSR. Ostatak prvog poglavlja bavi se deskripcijom i analizom političkih procesa i spornih događaja koji su prethodili slomu obe države, postojećim akademskim i naučnim objašnjenjima o uzrocima različitih ishoda prilikom raspada SSSR i Jugoslavije, kao i opštim metodološkim pitanjima i razmatranjima.

Drugo poglavlje je od esencijalnog značaja za uspešan ishod istraživanja jer objašnjava u kojoj se meri i na koji način istraživački rad oslanja na Maksa Vebera (Max Weber), pre svega na njegov pristup identifikacije istorijske uzročnosti. Veberov pristup Vujačić vidi kao ključ uspešnog

sprovođenja istorijske analize uzročno posledične veze, gde se raspad dve države postavlja kao posledica, a primenom interpretativnog pristupa se traga za uzrocima različitog ishoda prilikom raspada SFRJ i SSSR. Veberov pristup podrazumeva i koncentrisanje na uzročnike koji su utemeljeni u kontekstu vremena i kulture na koje su uticali, a minimalizuje fokus na takozvane „slučajne uzročnike“ koji nisu plod strukture društva u kom su se pojavili. Na ovaj način, iz analize se isključuju površne eksplanatorne šeme koje ne uzimaju u obzir istorijsku utemeljenost političkih poteza umešanih aktera, ili koje kulturološke aspekte i kolektivna sećanja jednog društva uzimaju zdravo za gotovo. Zahvaljujući takvoj dubinskoj prirodi Veberovog pristupa identifikovanja istorijske uzročnosti, Vujačić je u mogućnosti da se uspešno udalji od prečesto upotrebljivanog šablona analize raspada SFRJ i SSSR, koji (zanemarujući strukturalne probleme i ne uzimajući u razmatranje pozadinske činioce) ostaje koncentrisan na jednodimenzionalno posmatranje uloga relevantnih individualnih aktera.

Teće i četvoro poglavlje mogu se smatrati jezgrom datog dela, jer se nakon uvoda i postavljanja teorijskog i metodološkog pristupa prelazi na razmatranje problema u cilju davanja odgovora na istraživačka pitanja. Dok je treće poglavlje posvećeno izučavanju ruske i srpske pred-komunističke istorije, sa posebnim osvrtom na sedamnaesti, osamnaesti i devetnaesti vek, odnosno na period tokom kog je jasnije definisan na-

cionalni identitet oba naroda i koji obuhvata modernizaciju ruskog carstva i srpsku borbu za nezavisnu državu, četvrto poglavlje okreće se proučavanju uticaja dvostrukog, ili čak trostrukog identiteta (onog vezanog za narod, za multinacionalnu državu i za komunizam kao ideologiju) na nacionalnu samosvest Srba i Rusa. Zaključuje se da je zbog imperijalne prošlosti Rusije, gde je narod uvek bio u podređenom položaju u odnosu na carsku vlast, država kroz istoriju kolektivne svesti ruskog naroda doživljavana kao nametnuto autoritativno telo, dok je ideja oktobarske revolucije o narodnoj vlasti nestala sa dolaskom Staljina na čelo države. S druge strane, srpska država je nastala kao posledica borbe srbijanskog seljaka protiv Osmanskog carstva, jugoslovenska kao ishod borbe srpskog naroda protiv Austrougarske carevine, dok je SFRJ prvenstveno bila zasnovana na narodnooslobodilačkoj borbi. Taj buntovnički duh i želja za slobodom činili su srž borbe za nacionalnu samostalnost i ujedinjenje, te je srpska (a kasnije i jugoslovenska) država od svog nastanka u kolektivnoj svesti srpskog naroda bila sinonim za slobodu. U ovim činjenicama, prema Vujačiću, leži glavni uzrok različitog raspada SFRJ i SSSR. Srbima je Jugoslavija bila oličenje života u sopstvenoj, jedinstvenoj i slobodnoj državi, ideal usko vezan za nacionalni identitet učvršćen žrtvom podnetom tokom Prvog i Drugog svetskog rata, dok je ruska kolektivna samosvet diferencirala između državnog i narodnog patriotizma, te Rusi kao narod nisu osećali ugroženost radi promene državnih granica.

Peto poglavlje, u cilju podvlačenja navedenog zaključka, proučava ruska i srpska književna dela napisana tokom devetnaestog i dvadesetog veka, posmatrajući obe nacije kao kontinuitete kolektivnih sećanja koji u svakoj državi zasebno, na primetno različite načine, formiraju nacionalne identitete zasnovane na ideji o zajedničkoj političkoj sudbini. Književna dela Dobrice Ćosića, Vuka Draškovića i Danka Popovića izdvajaju se kao narativi koji preispitiju srpsku posvećenost jugoslovenskom zajedništvu i postavljaju Srbe u ulogu žrtve koja je krvavo stečenu nezavisnost i državnost uložila u jugoslovensku iluziju. S druge strane, u okviru analiziranih ruskih književnih dela prevladuje ideja o ruskom narodu kao žrtvi sopstvene države, bila ona Carska Rusija ili Sovjetski Savez.

Prema zaključnim rečima autora, knjiga Nacionalizam, mit i država u Rusiji i Srbiji predstavlja samo prvi deo sveobuhvatnog projekta koji teži da identifikuje i razotkrije uzročne činioce koji mogu objasniti različite ishode prilikom raspada SFRJ i SSSR. Raduje što će ovo delo, koje posvećenim istorijskim, sociološkim i politološkim razmatranjem kolektivne svesti i društveno-političkih procesa u Srbiji i Rusiji odacuje često namešanu tezu o isključivoj odgovornosti vodećih političara za različit način raspada Sovjetskog Saveza i SFRJ, dobiti svoj nastavak u budućim istraživačkim i naučnim radovima prof. dr Veljka Vujačića.